

УДК 336.77

З.Ф. Петряєва

*Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця, Харків***ДІАГНОСТИКА ЕФЕКТИВНОСТІ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ**

Підкреслено суттєва роль оцінки ефективності кредитних операцій банків в організації банківської діяльності. Розглянуто теоретичні основи діагностики кредитних операцій банку. Оцінено структуру і динаміку кредитних операцій, проведено їх коефіцієнтний аналіз. Запропоновано удосконалення діагностики кредитних операцій банку на базі використання сучасних комп'ютерних технологій. З метою зниження ризиків банків сформульовано методичні підходи до визначення кредитоспроможності позичальника.

Ключові слова: діагностика, кредит, комерційний банк, кредитний портфель, кредитні операції, активні операції, зобов'язання, комп'ютерні технології, кредитоспроможність.

Постановка проблеми

Стабільна банківська система, яка динамічно розвивається, є неодмінною умовою стійкого економічного зростання держави. Законодавчі основи функціонування банківської системи відображені в Законі України "Про банки і банківську діяльність" [1]. Висока ризикованість банківської діяльності головним чином пов'язана з умовами і результатами діяльності його клієнтів. Аналіз структури активів банківської системи України свідчить про те, що більш третини з них доводиться на кредитний портфель [2]. Збалансоване зростання об'єму кредитів і поліпшення їх якості є необхідною умовою досягнення і підтримки стабільного функціонування і розвитку комерційних банків, їх позитивного впливу на розвиток економіки України. З одного боку використання кредитних коштів суб'єктами господарювання є невід'ємною умовою розвитку підприємницької діяльності та забезпечення економічного зростання країни, з другого – доходи від кредитних операцій формують основний обсяг доходів банківської сфери, що суттєво впливає на фінансові результати діяльності банківських установ. Все вищесказане визначає актуальність пошуку засобів підвищення ефективності кредитних операцій банків з урахуванням мінімізації ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемам підвищення ефективності діяльності банків, їх фінансової стійкості, можливостям протистояти ризикам, аналізу кредитних операцій присвячені праці багатьох вітчизняних вчених, а зокрема В.В. Коваленко, О.В. Васюренко, А.О. Єпіфанова, Т.А. Васильєвої, С.М. Козьменко, А.В. Буряк, К.Р. Тагирбекова, В.В. Тен, О.П. Овчинниковой, С.М. Ільясова, А.А. Бахолдина та інших [3 - 12]. Але дискусійність багатьох теоретичних положень, практична значущість пошуку можливостей підвищення ефективності кредитних операцій і

обгрунтованої оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника банку, використання сучасних комп'ютерних технологій в реалізації потреб управління банком потребують подальшого розвитку, що й обумовило спрямованість дослідження.

Метою цієї статті є розробка основних напрямів удосконалення систем діагностики кредитних операцій та визначення кредитоспроможності потенційного позичальника вітчизняних комерційних банків.

Виклад основного матеріалу

У структурі активних операцій традиційно найбільшу питому вагу мають кредитні операції. Це пов'язано з об'єктивною властивістю капіталу спрямовуватися у сфери, де найвища норма прибутку. Саме діагностика кредитних операцій банку з погляду ступеня ризику, забезпеченості та доходності лежить в основі аналізу якості активів, що, у свою чергу, є важливим напрямом рейтингової оцінки діяльності банку.

Кредитний портфель банку містить агреговану балансову вартість усіх кредитів, у тому числі прострочених, пролонгованих та сумнівних до повернення. Аналіз кредитних операцій доцільно проводити в такій послідовності: оцінюються масштаби кредитної діяльності банку порівняно з попередніми періодами та іншими банками; аналізується рух кредитів; розраховується оборотність кредитів; визначається рівень диверсифікації кредитних вкладень, який дає змогу максимально знизити ризик неповернення позики; оцінюється повернення позик; проводиться кількісна оцінка структури кредитного портфеля залежно від різних класифікаційних ознак; виявляється якість кредитного портфеля з погляду ризику і рівня забезпеченості кредитів; аналізується доходність та ефективність кредитних операцій.

Головним шляхом підвищення ефективності кредитних операцій банку на сьогоднішній день

повинне бути підвищення їх прибутковості на основі впровадження нових продуктів. При цьому важливо прогнозувати рівень споживання послуги і оцінку витрат на її впровадження. Можна рекомендувати: застосування кредитування сільгоспвиробників за допомогою механізму поручительства переробних і оптово-збутових структур; виявлення не затребуваних кредитних продуктів серед клієнтів; залучення нових груп позичальників не клієнтів банку; розвиток перспективних напрямків кредитування як для фізичних осіб, так і для юридичних осіб.

Діагностика активних операцій включає оцінку структури і динаміки активів, контроль і дотримання нормативів якості активів, оцінку структури і динаміки кредитного портфеля та портфеля цінних паперів, оцінку якості і вартості розрахунково-касового обслуговування. З метою виявлення резервів підвищення ефективності кредитної діяльності за умови запланованого рівня доходності та допустимого рівня ризику банки проводять аналіз кредитного портфеля, який здійснюється у двох напрямках: аналіз структури та динаміки кредитного портфеля; якісний аналіз кредитного портфеля.

Так, аналіз кредитного портфеля ПАТ "ПУМБ" показав, що протягом 2012 року найбільшу частку в кредитному портфелі мали короткострокові кредити, видані на строк менше 1 року, які склали 42,23%; найменшу частку займали довгострокові кредити (21,64%). А у 2013 році спостерігається збільшення короткострокових кредитів у порівнянні з попереднім роком на 23,78%, що свідчить про проведення банком ПУМБ кредитної політики, спрямованої на короткострокове кредитування.

Структурно-динамічний аналіз кредитних операцій ПАТ "ПУМБ" показав, що основну частку в структурі кредитного портфеля банку в 2011-2013 роках займали кредити юридичним особам (їх частки склали 61,56 %, 60,08 % і 60,55 % на 2011 р., 2012 р. і 2013 р. відповідно).

Проте, їх частка з кожним роком знижується, а ось частка кредитів фізичним особам відповідно зростає (за 2 роки вона зросла на 1 %). Таким чином, після аналізу кредитного портфеля по статусу позичальника, можна зробити висновок, що програми кредитування фізичних осіб в нашій країні на прикладі ПАТ "ПУМБ" завойовують все більшу популярність у населення.

Аналіз розподілу кредитів за економічними секторами дозволяє визначити диверсифікацію кредитів у галузях і порівняти її з попередньою звітною датою. Дані свідчать про те, що кредити, в основному, спрямовуються на розвиток металургії (її частка складає 23,32% від загальної суми кредитної заборгованості), торгівля та агентські послуги у розмірі 26,4% і харчова промисловість та сільське господар-

ство (26,55%). У цілому сума кредитного портфеля банку збільшилась у 2013 року в порівнянні з 2012 на 15,44%, а в порівнянні з 2011 роком навпаки значно зменшилась.

Аналіз кредитного портфеля за видами кредитів показав, що найбільшу частку мали кредити, які надано суб'єктам господарської діяльності та фізичним особам: 45,65% у 2011 р., 27,91% у 2012 р. та 42,83% у 2013 році. Протягом трьох років кредити на будівництво, освоєння землі збільшилися на 25026 тис. грн. (0,32 %). А інші кредити у структурі кредитного портфеля займали 24,88 % у 2011 р., 30,21 % у 2012 р. та 23,36% у 2013 році. Протягом трьох років загальна сума кредитів збільшилась на 459071 тис. грн.

З метою підвищення надійності та стабільності банківської системи, захисту кредиторів і вкладників банки формують і використовують резерви для відшкодування (покриття) можливих втрат від кредитних послуг. Результати аналізу показали, що структура кредитного портфеля дещо погіршилась. Так, питома вага ризикованих та високоризикованих кредитів збільшилась на 8,54% (з 9,47 % у 2011 р. до 11,6 % у 2013 р.). При цьому впродовж трьох останніх років значно зросла частка стандартних кредитів (на 18,91% або на 11960 тис. грн). Частка безнадійних кредитів зросла на 3,67% або на 362 тис. грн. Це свідчить про те, що в банку проводиться досить високоризикована кредитна політика. З огляду на таке становище аналіз треба деталізувати в напрямі виявлення причин збільшення питомої ваги небезпечних та безнадійних (збиткових) кредитів і проаналізувати можливі наслідки та заходи щодо їх усунення.

У діяльності банку важливим моментом є не тільки формування ресурсів, а й ефективне їх розміщення. Тому одним з основних напрямків аналізу банківської діяльності є аналіз його активних операцій. Це сприяє підвищенню ефективності управління активами банку. Порівняльний аналіз якості активів доцільно проводити за допомогою коефіцієнтів. Коефіцієнтний аналіз дозволяє оцінити в динаміці якість активів за такими критеріями, як прибутковість, ризикованість, ліквідність, оборотність.

Аналізуючи активи за ступенем ліквідності, необхідно виділити частку кожної групи активів за цією ознакою в загальних активах банку. При цьому особливу увагу звертають на питому вагу абсолютно ліквідних їх активів у загальних та робочих активах. Питома вага абсолютно ліквідних активів у робочих активах повинна бути в межах 20-25%. З метою контролю за станом ліквідності банків НБУ установлює такі нормативи ліквідності: миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6).

Як показують розрахунки, ліквідність установи, що аналізується, протягом 2011 – 2013 р. підвищилась. Усі нормативи ліквідності банком дотримуються і значно перевищують установлені значення. Однак таку ситуацію не можна вважати цілком позитивною. Значне перевищення банком нормативних значень коефіцієнтів ліквідності свідчить про те, що банк працює дуже обережно, а тому занадто багато своїх коштів вкладає у високоліквідні активи, які зазвичай є менш дохідними, ніж активи з більшим строком вкладення коштів. Отже, банк з погля-

ду отримання доходу неефективно використовує запозичені на ринку фінансові ресурси. Це було характерно для нього в першому періоді і ще помітніше в другому періоді, що, зазвичай, повинно турбувати керівництво і власників банку.

Результати коефіцієнтного аналізу ПАТ «ПУМБ», що наведені в табл. 1, показали, що загальні зміни ліквідності банку ПАТ ПУМБ позитивні. Коефіцієнт прибутковості протягом трьох років виявив позитивну тенденцію підвищення окрім 2011 року.

Таблиця 1

Розрахунок основних коефіцієнтів стану діяльності ПАТ "ПУМБ"

Коефіцієнти	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Норматив
Коефіцієнт прибутковості ($K_{\text{приб}}$)	70,5	103,7	105,7	>93%
Коефіцієнт ризикованості активів ($K_{\text{риз}}$)	0,02	0,03	0,02	Позитивним є зменшення показника
Коефіцієнт ліквідності активів: Н4,% Н5,% Н6,%	45,4 128,7 55,2	81,5 189,4 52,5	87,1 191,8 52,1	>20 >40 >20
Коефіцієнт оборотності активів	0,02	0,03	0,05	Позитивним є підвищення показника
Тривалість 1 обороту активів у днях	45	30	22	Позитивним є зменшення показника

Також коефіцієнт ризикованості активів є стабільним впродовж останніх років, помітне підвищення у 2012 році, але воно не є значним, тож немає ризикованості збільшення банківських активних операцій. З розрахунків можна спостерігати позитивну тенденцію, бо зростання цього коефіцієнта не підвищує його ліквідність і сприяє вивільненню ресурсів з обороту. Тривалість 1 обороту активів у днях зменшується, що говорить про прискорення оборотності активів та є позитивною тенденцією.

З метою удосконалення діагностики кредитних операцій банку пропонується використання сучасних комп'ютерних технологій. Серед показників, вибраних для оцінки якості кредитних операцій виділені показники стимулятори і дестимулятори, тобто ті, які підвищують (знижують) рівень діяльності банку. Для визначення рівня якості кредитних операцій необхідно розрахувати відстані від кожного показника до показника-еталону. Чим менше ця відстань, тим вище рівень показника досліджуваного банку.

Визначення попередніх тенденцій дає можливість приймати гіпотези відносно прогнозних тенденцій показників, або факторів, які досліджуються. Економіко-математичні методи, які дозволяють про-

гнозувати фінансово-економічну діяльність організації на основі визначених поточних тенденцій при незмінності інших умов та обставин, називаються методами екстраполяції. Ключовим із них є моделі у вигляді тренду, які дозволяють не тільки згладжувати динамічний ряд, а й прогнозувати його розвиток.

Першочерговим завданням при побудові трендової моделі є формування системи показників. Розрахунки показали, що прибутковість банку буде знижуватися, щонайменше протягом наступних двох років, що говорить про зменшення кількості кредитів та загального капіталу, звідси і втрата клієнтів банку ПАТ "ПУМБ".

Коефіцієнт ризикованості активів протягом трьох останніх років майже не змінювався, але було незначне зниження, що свідчить про не ризикований стан активів банку. Впродовж ще двох років цей показник буде знижуватися, це є позитивною тенденцією.

Результати аналізу коефіцієнтів ліквідності показали, норматив миттєвої ліквідності (Н4), значно збільшується протягом останніх років та протягом щонайменше двох років буде зростати, що є позитивною тенденцією, бо це свідчить про платоспроможність банку ПАТ "ПУМБ", тоді коли норматив поточної ліквідності (Н5) зменшується і буде зни-

жуватися ще протягом двох років. Норматив короткострокової ліквідності (Н6) встановлюється для контролю за здатністю банку виконувати прийняті ним короткострокові зобов'язання. З даних табл. 1 можна побачити, що цей норматив швидко знижується.

Розрахунки дозволяють прослідкувати тенденцію до збільшення оборотності активів банку, що свідчить про умовне вивільнення коштів з обороту, чим швидше обертаються активи, тим більше прибутку отримає банк, а відповідно і ефективніше він працює. Показник тривалості одного обороту активів у днях, зменшується, як протягом останніх років, так і впродовж наступних років, це свідчить про прискорення оборотності активів і вважається позитивним явищем.

Провівши аналіз тенденцій з 2011р. по 2013р. та побудувавши тренди, можна зробити висновок, що всі показники, які були розраховані, відображують позитивну тенденцію, як за останні роки так і в прогнозі.

В умовах швидкої змінної кон'юнктури ринкового попиту і пропозиції, відсоткових ставок за використання банківського кредиту, податкового законодавства та інших чинників діяльності підприємства великого значення набуває оперативність отримання оцінки про фінансовий стан позичальника банку.

Критерії оцінки фінансового становища позичальника кожен банк встановлює самостійно й визначає розрахунковим шляхом на підставі економічних показників діяльності підприємства. У результаті проведених розрахунків визначається кількість балів і на підставі набраної їх суми позичальникові присвоюється відповідний клас, який відповідає ступеню кредитного ризику банку.

Банк, який аналізується, здійснює оцінку фінансового стану позичальника перед наданням йому кредиту, а надалі – щокварталу. Відповідно до цієї методики, фінансовий стан підприємства-позичальника оцінюється за наступними групами показників: коефіцієнти, що характеризують платоспроможність підприємства (миттєвої, поточної, загальної ліквідності); коефіцієнти, що характеризують фінансову стійкість підприємства (маневреності, незалежності); показники прибутковості; коефіцієнти, що характеризують обсяги реалізації; показники, які характеризують фінансові результати діяльності підприємства. Крім того, здійснюється поглиблене вивчення кредитної історії підприємства й ефективності управління підприємством, досліджується вплив географічних і галузевих чинників на діяльність суб'єкта господарювання, надається оцінка ділових якостей керівника підприємства-позичальника.

На підставі результатів аналізу звітів підприємства, обліку суб'єктивних чинників банком визнача-

ється категорія (клас) надійності позичальника для класифікації позик за ступенем ризику і формування відповідного резерву. Банком використовується рейтингова система оцінки, суть якої полягає у класифікації підприємств за ступенем ризику, виходячи з фактичного рівня показників стійкості і рейтингу кожного показника, вираженого в балах.

Сучасний стан банківської системи України все більше вимагає використання більш поглиблених підходів до оцінки фінансового стану підприємства-позичальника. Важливу роль може відіграти аналіз показників фінансово-господарської діяльності для визначення економічного потенціалу підприємства і оцінки його позиції на кривій життєвого циклу. Обґрунтування змісту й методики розрахунку таких показників є складною науковою та практичною проблемою, вирішення якої сприятиме вдосконаленню процедури аналізу функціонування підприємства і своєчасному ухваленню управлінських рішень по стратегії і тактиці діяльності підприємства в конкретних умовах.

Визначення стадій життєвого циклу підприємства за допомогою даних бухгалтерської звітності може бути використане для прогнозування розвитку підприємства, оцінки його інвестиційної привабливості, безпеки видачі йому кредиту, для запобігання його банкрутству і т. д.

Перевагами запропонованої методики оцінки стану підприємства за допомогою визначення його загального інтегрального індексу життєвого циклу є: комплексний, всеосяжний підхід до оцінки прибутковості, ділової активності, ліквідності і фінансової стійкості підприємства; в розрахунках беруться до уваги вагові коефіцієнти кожного показника; розрахунки виконуються на підставі даних публічної звітності підприємства; зміна життєвого циклу підприємства в динаміці дає можливість оцінити тенденції розвитку або занепаду суб'єкта господарювання; всі розрахунки можуть бути виконані за допомогою стандартних комп'ютерних програм. Використання запропонованого підходу дозволить банку мінімізувати кредитні ризики в умовах мінливого середовища.

Висновки

З метою підвищення ефективності кредитних операцій необхідно впроваджувати заходи, спрямовані на зниження рівня ризику кредитного портфеля, а саме: нарощувати власний капітал, збільшувати обсяги розміщення у кредитний портфель коштів, залучених на строкові вклади.

В рамках дослідження автором розглянуто теоретичні основи діагностики кредитних операцій банку, оцінено структура і динаміка кредитних операцій, проведено їх коефіцієнтний аналіз. Особливу увагу приділено удосконаленню діагностики кредитних операцій банку на базі використання сучасних

комп'ютерних технологій. З метою зниження ризиків банків сформульовано методичні підходи до визначення кредитоспроможності позичальника.

Слід здійснювати постійний контроль за станом кредитного портфеля з метою відстеження сигналів про погіршення його якості, що дасть змогу знизити питому вагу проблемних кредитів у кредитному портфелі банку.

Література

1. Сервер Верховной Рады Украины. – Режим доступа : portal.rada.gov.ua.
2. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm.
3. Управління діяльністю банку : методологія і практика : монографія / заг. ред. О. В. Васюренко. – К. : УБС НБУ, 2008. – 231 с.
4. Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи : монографія / В. В. Коваленко. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 228 с.
5. Управління ризиками банків : монографія у 2 томах. Т. 2: Управління ринковими ризиками та ризиками системних характеристик / А. О. Єніфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єніфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 299 с.
6. Буряк А. В. Особливості визначення ефективної діяльності банку / А. В. Буряк // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. Випуск 1(8)/2010. Частина II. – Харків : 2010. – С. 41 – 46.
7. Тен В. В. Модели и инструменты управления финансовой устойчивостью банка / В.В. Тен. – М. : Анкил, 2006. – 223 с.
8. Основы банковской деятельности / под ред. К. Р. Тагирбекова. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 720 с.
9. Овчинникова О. П. Основные направления обеспечения динамической устойчивости банковской системы / О. П. Овчинникова, А. Ю. Бец // Финансы и кредит. – 2006. – № 22(226). – С. 45-49.
10. Ильясов С. М. О сущности и основных факторах устойчивости банковской системы / С. М. Ильясов // Деньги и кредит. – 2006. – № 2. – С. 45-49.
11. Бахолдин А. А. Финансовая стабильность, денежно-кредитная политика и банковские риски / А. А. Бахолдин. // Финансы и кредит. – 2007. – № 5(245). – С. 59-61.
12. Борисов А. Элементы системы стратегического управления в банках // Банковский менеджмент. – 2006. – № 2. – С. 2-10.

Рецензент: докт. екон. наук, проф. А.А. Пилипенко, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків

Автор: ПЕТРЯЄВА Зоя Федорівна
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, кандидат економічних наук, доцент, професор
E-mail – Petryaeva_Zoya@mail.ru

ДИАГНОСТИКА ЭФФЕКТИВНОСТИ КРЕДИТНЫХ ОПЕРАЦИЙ БАНКОВ

З. Ф. Петряева

Подчеркнута существенная роль оценки эффективности кредитных операций банков в организации банковской деятельности. Рассмотрены теоретические основы диагностики кредитных операций банка. Сформулированы методические подходы к проведению анализа кредитных операций. Оценена структура и динамика кредитных операций, проведен их коэффициентный анализ. Предложено использование прогнозирования уровня потребления услуг банка. Рекомендовано внедрение новых банковских продуктов. Проанализирован кредитный портфель банковского учреждения. Акцентировано внимание на важности не только формирования, но и размещения ресурсов банка. Предложено усовершенствование диагностики кредитных операций банка на базе использования современных компьютерных технологий. Обоснована система показателей для оценки качества кредитных операций. Построена трендовая модель и сделаны выводы о тенденциях прибыльности банка. С целью снижения рисков банков сформулированы методические подходы к установлению кредитоспособности заемщика и предложено использование индекса его жизненного цикла.

Ключевые слова: диагностика, кредит, коммерческий банк, кредитный портфель, кредитные операции, активные операции, обязательства, компьютерные технологии, кредитоспособность.

DIAGNOSTICS OF THE EFFICIENCY OF BANKS' CREDIT OPERATIONS

Z. F. Petriaieva

The significant role of estimating the efficiency of banks' credit operations in organization of bank activity is emphasized. Within the framework of the research the author studies theoretical bases of diagnostics of banks' credit operations. Theoretical basics of diagnostics of credit operations of bank are covered. A structure and dynamics of credit operations are estimated, their coefficient analysis is conducted. The use of forecasting of a consumption level of services of bank is offered. Introduction of new bank products is recommended. The credit brief-case of bank establishment is analyzed. Attention is accented on importance not only forming but also placing of resources of bank. The improvement of diagnosing credit operations of a bank is offered on the basis of using modern computer technologies. The system of indicators for an assessment of quality of credit operations is proved. A trend model is built and conclusions are done about the tendencies of profitability of bank. With the purpose of declining the risks of banks the methodological approaches to determination of a borrower's solvency are developed and the use of index of his life cycle is offered.

Keywords: diagnostics, credit, commercial bank, loan portfolio, credit operations, active operations, obligations, computer technologies, solvency.